

УДК 159.923(045)

Оксана Слободиська,
доцент кафедри психології,
соціології та права Вінницького
торговельно-економічного
інституту КНТЕУ

ПРО РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОЦІНОЧНИХ СУДЖЕНЬ ВЗАЄМОДІЇ «ВИКЛАДАЧ-СТУДЕНТ»

В статті, на основі аналізу наукової літератури, розкривається історичний аспект виховання культури взаємодії викладачів і студентів, констатуються результати дослідження оціночних суджень студентів щодо взаємодії «викладач – студент», розкриваються орієнтири взаємодії суб'єктів педагогічного процесу, що сприяють виникненню конструктивного діалогу.

Ключові слова: культура взаємодії, діалог, діалогічна взаємодія, виховання, педагогічний процес.

В статье, на основе анализа научной литературы, раскрывается исторический аспект воспитания культуры взаимодействия преподавателей и студентов, констатируются результаты исследования оценочных суждений студентов по-поводу взаимодействия «преподаватель – студент», раскрываются ориентиры взаимодействия субъектов педагогического процесса, которые способствуют возникновению конструктивного диалога.

Ключевые слова: культура взаимодействия, диалог, диалогическое взаимодействие, воспитание, педагогический процесс.

Based on the analysis of scientific publications the author of the article reveals the historical aspect of inculcating interaction culture of teachers and students, gives the results of students' value judgement survey as to «teacher-student» interaction, and reveals interaction patterns of participants of educational process, which facilitate constructive dialogue.

Key words: interaction culture, dialogue, dialogical interaction, education, educational process.

Проблема взаємодії між викладачами і студентами у сучасних умовах є однією з найважливіших, тому що вона прямо або опосередковано охоплює ціле віяло інших проблем: посилення мотивації студентів до навчання, покращення якості навчання, удосконалення навчального процесу, посилення дисципліни, покращення комунікативних відносин, запровадження здорового способу життя, підвищення авторитету

педагогічної праці тощо.

Підґрунтям педагогічного процесу у вищій школі є культура взаємодії особистостей викладачів та студентів, що проявляється у міжсуб'єктних особистісних відносинах, у їх взаємоповазі, толерантному ставленні до думки іншого, відкритості до сприйняття сучасної картини світу, здатності до сприйняття та переживання нового знання.

Проблемою досягнення культури взаємодії викладачів і студентів переймалася значна кількість вчених, серед них праці В. Іллічової, Л. Коробейнікової, С. Михайлової, В. Сластьоніна, Є. Шиянова, які вирішують проблему культури взаємодії викладачів і студентів на основі гуманізації навчання, побудови партнерських відносин, проектування діалогічної моделі спілкування в професійну діяльність. Проблеми освітнього простору досліджуються М. Барилко, А. Белугуровим, А. Бондаревською, М. Вересовим, Ю. Ірхіною, О. Омельченком, О. Пісоцькою, Д. Черенщиковою та ін. Увага дослідників була спрямована до різних аспектів проблеми культури взаємодії викладачів і студентів: системоутворюючі механізми самопізнання і самовдосконалення як складових внутрішньої культури індивіда досліджувалися Т. Черкашиною [2]; С. Воронкіна досліджувала особливості розуміння особистості студента викладачами вищих навчальних закладів; В. Ісаєв – професійно-педагогічну культуру викладача; Т. Чемоданова – діалог між студентами і викладачами як партнерську взаємодію; Ю. Ірхіна – толерантність і діалогічність в спілкуванні тощо [1].

Незважаючи на широкий спектр проблем, що розглядалися дослідниками, все ж потребують детального вивчення як теоретично-методологічні засади, так і педагогічні технології формування культури взаємодії викладачів і студентів у ВНЗ. На наш погляд, заслуговує на особливу увагу проблема вивчення стану взаємодії між викладачами і студентами під час педагогічного процесу. Це і стало предметом нашого дослідження.

Доведено, що проблема гармонізації відносин учителів і учнів, викладачів і студентів, була однією з найбільш актуальних протягом розвитку людства. Розв'язання цієї проблеми тісно корелювало з етичними нормами відносин, які склалися в певному історико-культурному просторі, в певному історичному часі. Важливе значення в освітньо-виховному процесі мав авторитет і приклад наставника, а також традиції шанобливого ставлення до дорослої, досвідченої людини.

Ще давньогрецькі філософи (Платон, Аристотель, Сократ) засуджували авторитарний стиль спілкування між учителями і учнями, пропонували будувати взаємовідносини між ними на діалоговій основі, взаєморозумінні та прагненні до знань і духовного вдосконалення. Виховним об'єднуючим ідеалом була калокагатія – виховання гармонійної людини, до якого прагнули вчителі й учні. Давньогрецькі філософи

заклали основи культури взаємодії вчителів і учнів, викладачів і студентів в освітньо-виховному процесі, побудованої на гуманістичних засадах. Діалогічна форма спілкування Сократа з молоддю ввійшла в історію педагогіки як «сократичні бесіди», які вимагали від співрозмовника не тільки наявності знань, чіткої орієнтації у проблемі, але й дотримання духовно-моральних позицій, естетичних ідеалів, вміння критично мислити.

Першим у вітчизняній педагогічній науці обстоював думку щодо важливості гуманного ставлення до почуття дитини, до її внутрішнього світу, з яким педагогу необхідно рахуватися, щоб знайти дорогу до щастя, був Г. Сковорода. Він підкреслював, що педагог повинен застосовувати у педагогічній діяльності любов і повагу до особистості вихованця, чим формувати мислячу, чуйну, освічену, працелюбну людину зі світлим розумом і гарячими почуттями, високими моральними якостями. Проблема культури взаємодії педагогів і вихованців на гуманістичних засадах у вітчизняній педагогіці пов'язана з іменами Г. Вінського, Я. Козельського, Г. Кониського, І. Котляревського, Т. Щербатського та інших.

Згодом К. Ушинський наголошував, що культура взаємодії педагогів і вихованців повинна ґрунтуватися на глибокому пізнанні підростаючої людини, на щирості взаємовідносин, на довірі і гуманності, мудрості і вдячності за розуміння. Підкреслені ідеї гуманного виховання, як основи педагогічного процесу, в педагогічних поглядах і практичній діяльності М. Пирогова.

Цінним є практичний досвід професорської діяльності В. Вернадського, який особливу увагу звертав на талановиту молодь, залучаючи її до наукової діяльності. Він вважав за необхідне враховувати у спілкуванні зі студентами їх індивідуальні особливості і природні задатки, щоб створити необхідні умови для реалізації і самореалізації їх талантів, розвитку в них ноосферного мислення. Взаємодія В. Вернадського зі студентами носила творчий, висококультурний, інтелігентний характер. Він був взірцем прекрасного вченого і прекрасного педагога, мудрого наставника і яскравої особистості.

В радянський період ідеї педагогіки співробітництва знайшли відображення в працях низки вчених, а саме: Ш. Амонашвілі, Е. Днепров, О. Захаренко, Є. Ільїна, В. Ляудіс, А. Макаренка, В. Сухомлинського, В. Шаталова та ін. Співробітництво педагогів і учнів базувалося на взаємоповазі, взаємодовірі, співтворчій діяльності, моральній підтримці, що сприяло свободі розвитку дитячої природи. В сучасній педагогічній науці утверджується людиноцентристська парадигма, основою якої є гуманізм і дитиноцентризм. Особистісно-орієнтоване виховання спрямоване на самореалізацію особистості, на її самовдосконалення, на набуття цінностей освіти та культури.

У дисертації аналізуються категорії «взаємодія», «культура взаємодії», «діалогічна взаємодія», «діалог», «діалог культур». У

філософському контексті категорія «взаємодія» розглядається як всезагальна форма зв'язку об'єктів і явищ, що здійснюється в їх взаємній зміні. Найбільш суттєвими характеристиками категорії взаємодії є: взаємозумовленість і взаємоперехід, одночасний зворотний вплив одного об'єкта на інший, «взаємна дія суб'єктів, котрі вступають у неї як партнери» (Б. Ломов).

Особливістю педагогічної взаємодії викладачів і студентів є духовно-моральна єдність, яка впливає на їхній обопільний саморозвиток, самобудівництво.

Сутнісними характеристиками категорії «взаємодія» є міжособистісний контакт, який передбачає сприйняття і розуміння людини людиною; взаємообмін суб'єктів у певному часовому просторі науковою, пізнавальною, професійною інформацією; взаємовплив на думки, почуття, вчинки, поведінку, різні види діяльності – освітню, виховну, науково-дослідну, професійну, творчу тощо; причинна обумовленість; матеріальність; предметність; ситуативність; певна циклічність; завершеність в просторово-часовому континуумі, його рефлексивна багатозначність.

Культура взаємодії викладачів і студентів в дисертації розглядається як міжкультурний діалог, співробітництво, партнерство носіїв вищих культурних та духовних цінностей на гуманістичній основі в університетському освітньо-виховному просторі. Функції культури взаємодії викладачів і студентів полягають у проектуванні їхнього конструктивного співробітництва і партнерства; розвитку ціннісно-сислової сфери суб'єктів педагогічного процесу; формуванні рефлексивної культури. Саме рефлексивна культура сприяє формуванню взаєморозуміння та узгодженості дій партнерів у процесі сумісної освітньо-виховної діяльності, є своєрідним «гарантом» міжособистісного спілкування, сприяє вихованню особистісних якостей – взаємоповаги, терпимості, поважного ставлення до думки іншого, тощо.

Можна говорити про те, що культура взаємодії викладачів і студентів здійснюється на рівні когнітивної, комунікативної та міжособистісної взаємодії, яка вибудовується на органічній єдності поведінкової культури і культури внутрішнього світу особистості як викладача, так і студента. Саме на цій основі здійснюється процес конструктивних особистісних духовно-моральних, емоційно-почуттєвих, естетичних, поведінкових змін. Особливе місце тут займає феномен любові до людини, до професійної діяльності, до знання як особистої цінності, до творчої діяльності.

Протягом 15–17 лютого 2013 р. у ВТЕІ КНТЕУ було проведено соціологічне дослідження. Методом анкетування було опитано 280 студентів 1–4 курсів (18 % генеральної сукупності).

Мета дослідження полягала в з'ясуванні оцінних суджень студентів

про стан взаємодії викладачів і студентів.

Для досягнення цієї мети необхідно було вирішити наступні завдання, серед яких:

- з'ясувати, як викладачі найчастіше звертаються до студентів;
- з'ясувати, з яким настроєм, як правило, приходять викладачі на заняття;
- з'ясувати, чи виникають конфлікти між викладачами і студентами;
- з'ясувати, чи спілкуються студенти з викладачами поза аудиторною роботою;
- з'ясувати, чи задоволені студенті іміджем викладачів.

На запитання анкети «Як викладачі найчастіше звертаються до студентів Вашої групи на аудиторних заняттях?»: тільки 10 % опитаних відповіли, що – «шановні студенти», на «ти» і за ім'ям – 20 %, за прізвищем – 67 %, 2 % – відзначили звертання «хлопці і дівчата».

Щодо запитання «Як би Ви хотіли, щоб викладачі зверталися до Вас?» більшість опитаних відповіла: «На Ви і за ім'ям» (49 %), адже звертання на «Ви» є одним із елементарних критеріїв етики спілкування, а 44 % відзначили, що бажають, щоб до них зверталися «на ти і за ім'ям», лише 6 % відзначили «за прізвищем». В розрізі курсів: спостерігалася наступна тенденція: на 1 курсі переважали відповіді «на ти і за ім'ям» (55 %), «На Ви і за ім'ям» бажають, щоб до них звертались лише 37 %; на 2 курсі спостерігаємо різке зростання (51 %) показників на користь звертання «На Ви і за ім'ям», на 3 курсах навчання тенденція зберігається – 51 %, на 4 курсі знову відбувається збільшення цього показника до 55 %. Тобто із здобуттям знань у студентів змінюється самооцінка і зростає бажання щоб і відношення викладача змінилося.

Варто звернути увагу на відповіді студентів щодо настрою викладачів під час проведення навчального заняття: позицію «здебільшого бадьорий» відзначили 63 % опитаних.

На питання «Як часто ви спілкуєтеся з викладачем поза аудиторними заняттями»: 26 % респондентів відповіли – «практично не спілкуються», 10 % – «спілкуються досить часто», «досить рідко» – 54 % і 10 % – «взагалі не спілкуються».

На запитання «Як би Ви охарактеризували настрій викладачів на парі?» були отримані наступні відповіді: «здебільшого бадьорий» – 63 %, 16 % – «байдужий», «незацікавлений» – 9 %, «недоброзичливий» – 6 %.

На запитання «Чи погоджуєтеся Ви з тим, що зовнішній вигляд і манера поведінки викладачів впливають на засвоєння знань студентами», відповіді розподілилися наступним чином: «так, впливають» – 47 %, «скоріше впливають, ніж ні» – 32 %, «скоріше не впливає, ніж так» – 17 %, «не впливають» – 4 %. Тобто 79 % респондентів, зауважили, що зовнішній вигляд викладача, його мова, поведінка є тими чинниками, що сприяють

виникненню зацікавленості предметом та впливають на рівень засвоєння студентами знань.

На запитання анкети «Чи виникають між викладачами та студентами конфліктні ситуації?» 67 % опитаних відповіли «виникають час від часу», 13 % – «так, виникають», 4 % – «виникають досить часто», лише 16 % однозначно відповіли, що «взагалі не виникають».

На питання анкети «Що, на Вашу думку, може сприяти найбільшому вдосконаленню відносин між Вами і викладачами?», студенти відповіли таким чином: «об'єктивність в оцінюванні» – 44 %; «більш поважне ставлення до студентів» – 15 %; «зниження вимог до студентів» – 27 %; «підвищення рівня викладання» – 6 %; «підвищення рівня дисципліни» – 2 %. В розрізі відповідей студентами різних курсів заслуговує на увагу відповідь щодо зниження вимог до студентів: так, на 1 курсі фактично кожен другий студент (44 %) визнає, що йому важко адаптуватися до нових умов та вимог навчання у ВНЗ, однак, вже на старших курсах цей показник різко знижується – 2 курс – 20 %, 3 курс – 18 %, 4 курс – 22 %. Тоді як відповіді стосовно об'єктивності в оцінюванні навпаки мають тенденцію до збільшення стосовно навчання на 1–4 курсах: так, 1 курс – 29 %, а фактично кожен другий студент старших курсів (2 курс – 43 %, 3 курс – 48 %, 4 курс – 38 %) відзначає, що має місце необ'єктивність в оцінюванні.

Отже, проведене анкетування виявило ряд проблем у взаємовідносинах «викладач-студент», а саме:

- спостерігається суттєвий дисбаланс між бажанням студентів щодо зверненнями до них та реальними зверненнями викладачів;
- відсутнє спілкування між викладачами та студентами в поза аудиторний час;
- оцінки викладачів часто є необ'єктивними;
- більшість студентів незадоволена відносинами з викладачами;
- студенти констатують наявність конфліктів у взаємостосунках «викладач-студент».

На нашу думку, для оптимізації взаємостосунків між викладачами та студентами необхідно здійснити ряд заходів, а саме:

- при індивідуальних зверненнях використовувати форму «Ви» та ім'я студента;
- формувати в студентів доречний стиль поведінки та зовнішній вигляд за допомогою власного прикладу, дотримуватися правил етикету, моральних принципів, ділового стилю спілкування та вбрання;
- підняти рівень об'єктивності в оцінюванні;
- неухильно дотримуватися етичного кодексу викладачів і студентів вищої школи;
- налагоджувати комунікативний зв'язок через активне проведення

виховної роботи, індивідуальної консультативної роботи.

Формувати професійну толерантність – якість особистості викладача вищої школи, що передбачає виключення його претензії на одноосібне володіння істиною, визнання за студентами права на власну думку, вільне самовизначення.

Таким чином, проведене опитування дає нам підстави для саморефлексії та самовдосконалення, оскільки повага викладача до студента і студента до викладача – це запорука успішної підготовки висококваліфікованих фахівців і свідомих громадян. А виховання культури взаємодії викладачів і студентів впливає на позитивні взаємні зміни в ціннісно-смысловому полі суб'єктів освітньо-виховного процесу, сприйняття і пізнання одне одного, характеру міжособистісних відносин і регуляцію вчинків і поведінки.

Подальший розвиток дослідження вбачаємо у формуванні рефлексивної культури викладачів і студентів, духовно-моральних цінностей як основи духовності суб'єкт-суб'єктних відносин у ВНЗ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ирхина Ю. В. Толерантность и диалогичность общения / Ю. В. Ирхина // Наука і освіта : науково-практ. журнал ПНЦ АПН України. – 2011. – № 1. – С. 41–43.
2. Коломієць О. В. Про результати дослідження взаємовпливу стилю педагогічного спілкування викладачів та їх індивідуальних особливостей / О. Д. Сафін, О. В. Коломієць // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки / відповід. ред. В. В. Балабін. – К. : Київський ун-т, 2008. – Вип. 20–21. – С. 36–40.
3. Пісоцька О. О. Особливості взаємодії викладача і студентів у навчально-виховному процесі / О. О. Пісоцька, І. В. Знаменська // Актуальні проблеми сучасної медицини. – 2009. – Т. 9, Вип. 4(28), Ч. 3. – С. 264–265.
4. Черенщикова Д. В. Викладач як суб'єкт конструювання освітнього середовища ВНЗ / Д. В. Черенщикова // Проблеми загальної та педагогічної психології : [зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименко]. – К., 2009. – Т. XI, Ч. 5. – С. 405–414.